

SESSIÓ 1

LA NECESSITAT D'UNA TEORIA REVOLUCIONÀRIA.

INTRODUCCIÓ A LES GRANS FIGURES DEL PENSAMENT MARXISTA

En aquesta primera sessió es plantejarà la importància d'estudiar la teoria revolucionària com a eina útil per la transformació social. Es començarà amb una breu presentació d'algunes de les grans figures del pensament marxista (Marx, Engels, Trotsky, Kautsky, Rosa Luxemburg, Lenin, Gramsci, Andreu Nin) i es tractarà de presentar quines han estat les seves principals aportacions al pensament i a la pràctica revolucionària.

La importància de l'estudi del marxisme com una eina de transformació social

El marxisme, una crítica objectiva del capitalisme.

Normalment quan critiquem el capitalisme ho fem utilitzant arguments com ara: el capitalisme genera molta pobresa, molta desigualtat, destrueix el territori i el medi ambient. És cert, però la pregunta que ve a continuació és: si el capitalisme no generés pobresa o destruís el medi ambient seria un sistema acceptable? Per respondre aquesta pregunta utilitzarem el desenvolupament teòric de Marx. Marx ens explica que el capitalisme és un sistema inacceptable, ja que es basa en l'explotació de les persones entre elles, i sense aquesta explotació el sistema desapareixeria. Així doncs, encara que el capitalisme no generés ni rics ni pobres, ni destruís el medi ambient, continuaria estant basat en l'explotació entre les persones, perquè aquesta és la seva garantia d'existència, és la seva essència.

La teoria desenvolupada per Marx ens mostra quin és el mecanisme d'explotació capitalista, el conjunt dels marxistes aprofundiran en totes les dimensions de la crítica al capitalisme i ens dotaran d'eines teòriques útils per la transformació social. El marxisme no és una teoria per gestionar el capitalisme sinó que està pensada per destruir-lo.

Contra el fetixisme.

La teoria marxista ens ajuda a desvetllar el fetixisme. Què vol dir això? A l'escola, a través dels mitjans de comunicació, a les famílies, a les relacions entre les persones i d'aquestes amb la natura... aprenem a valorar-ho tot a través de coses. Això també és així perquè el capitalisme funciona a través del mercat, en el que s'intercanvien

mercaderies per diners. Així per exemple, aprenem la importància dels diners, dels Estats i del conjunt de les mercaderies. El que ens importa a nosaltres, per tal de viure al capitalisme, són aquest conjunt d'objectes i d'institucions. La teoria desenvolupada per Marx i continuada pel conjunt dels marxistes es converteix en una mena d'ulleres que ens ajuden a veure més enllà dels objectes, aprenem a entendre que darrera dels diners, de l'Estat, de les mercaderies, s'hi amaguen relacions socials entre les persones que, en el capitalisme, estan basades en l'explotació. A aquesta forma d'entendre el món, pròpia del capitalisme, a través de les relacions entre les coses, Marx ho anomena fetitxisme. La seva teoria serà un intent per analitzar el què s'amaga darrera de les coses, per ensenyar-nos que darrera dels diners, de les mercaderies, dels Estats, etc. s'hi amaguen relacions de dominació que en darrera instància garanteixen l'explotació i per tant la reproducció infinita del capitalisme.

Així doncs podem dir que, la teoria marxista és una teoria que ens mostra que el capitalisme és un sistema injust que està basat en l'explotació entre les persones i que les relacions que es donen entre aquestes són el fonament. Així doncs, per entendre-ho hem de ser capaços d'entendre aquestes relacions socials, malgrat la nostra vida sembli que es desenvolupi a partir de les relacions amb les coses i les institucions aparentment desvinculades o independents les unes de les altres.

Karl Marx (1818-1883)

Una vida agitada, dedicada al pensament i acció revolucionària. Així és com podríem resumir la vida de Karl Marx, sense cap mena de dubte l'autor del segle XIX amb més influència sobre el segle XX.

Nascut a Treveris, Alemanya, descendent d'una saga de rabins jueus, fou batejat en la fe evangelista pel seu pare malgrat que ni ell ni els seus vuit germans no van ser forçats a seguir pràctiques religioses.

Entre 1830 i 1835, Karl va cursar estudis secundaris, complementats amb lectures dels clàssics francesos amb el seu pare i lectures dels lírics grecs i de Shakespeare amb Ludwig von Westphalen, amic de la família i que esdevindria el seu sogre.

Primer a Bonn i posteriorment a Berlín va cursar estudis de dret, història de l'art, mitologia grega i romana, dret penal, dret civil, lògica, antropologia, geografia i altres temes més específics. Els estudis sobre Història i Filosofia els va fer pel seu compte: Aristòtil, Spinoza, Leibniz, Hume, Kant, Hegel.

Va començar a treballar com a redactor a la revista la Gasetta Renana, on va tenir els primers contactes amb els problemes econòmics i socials: els robatoris de llenya als boscos que els camperols consideraven comunals, les discussions sobre lliure-canvi i proteccionisme i sobretot la polèmica sobre el comunisme. Aquesta publicació fou declarada il·legal i tancada al 1843. Pocs mesos després del tancament, Marx marxà a París per treballar en els Annals franco-alemanys. A París continuà ampliant els seus estudis i fou aquí on conegué a Friedrich Engels. Marx amb els seus apassionament

característic, va fer que una visita d'Engels per parlar sobre economia es convertís en un idil·li intel·lectual que va durar deu dies seguits i va continuar de per vida.

A París, Marx entrà a formar part de la Lliga dels Justos, en la qual continuà discutint amb Proudhon i Bakunin. L'any 1844 va publicar *Manuscrits econòmico-filosòfics*, on desenvolupa la doctrina del materialisme històric. L'any següent expulsat de París, Marx s'instal·la a Brussel·les on funda la Lliga Comunista Alemanya i treu la primera publicació conjunta amb Engels, *La Sagrada Família*, a la qual seguirien *la Ideologia Alemanya* el 1846, *la Misèria de la Filosofia* el 1847, en resposta a Proudhon, fet que suposaria el trencament total amb aquest autor.

L'any 1848, fou un any d'especial fervor revolucionari, durant el qual es proclamà la segona república francesa, de tall democràtic, fet que comportà un conflicte amb més de 10.000 morts per la intervenció de la Guàrdia Nacional, hi hagueren barricades i trets a Berlín, Praga, Viena i diverses ciutats d'Itàlia, Marx és expulsat de Bèlgica i va a raure a Colònia on funda una altra revista, *la Nova Gasetta del Rin*, que serà prohibida immediatament. A començament d'any surt publicat el *Manifest Comunista*, que fou encarregat a Marx i Engels en el congrés de la lliga dels comunistes celebrat a Londres el novembre de 1847. En aquesta obra és on s'assenyala per primera vegada amb nitidesa i precisió, la divisió de la societat i la lluita de classes com a motor de la història. L'efecte del manifest fou notable. A part de les revoltes ja comentades Marx fou expulsat de Colònia i de París i va anar a raure amb la família al Soho londinenc, aquests foren anys de molta misèria per Marx i la seva família. Karl es passava gran part del dia a la Biblioteca del Museu Britànic per aprofitar el servei de llibres i la calefacció quan feia fred. De tant seure li van sortir furóncols al cul, sobre els quals feia broma i deia: espero que la burgesia tingui motius per recordar-se'n. I tant que en va tenir i encara en té!

Aquest són anys en que Marx publicà molt. L'any 1864 fundà l'Associació Internacional de Treballadors. El 1867 publicà el primer volum de *El Capital*, l'obra en la qual analitza l'origen, evolució i fi del capitalisme. L'any 1881 va morir la seva dona Jenny i ell va haver d'anar a refer la seva malmesa salut a França, Algèria i Suïssa. De fet ja no durà gaire en vida i el 14 de març de 1883 morí.

Engels va tenir cura de la publicació dels volums II i III de *El Capital*- als quals seguiria un volum IV d'escrits recollits per Kautsky. Aquest quart volum es publicà durant els anys 1905-1910, amb el títol d'*Història Crítica de les Teories de la Plusvalúa*. Cal dir que Marx concebí el capital com una obra en quatre volums. El primer dedicat a l'estudi del procés producció del Capital, el segon volum al procés de circulació del capital, i el tercer a les "modalitats del procés vist en el seu conjunt". El darrer volum havia d'estar dedicat a la història de la teoria.

Friedrich Engels (1820-1895).

Engels fou el més íntim col·laborador de Marx i juntament amb ell és considerat el creador del marxisme com a concepció del món i com a teoria científica. La seva estreta col·laboració no es centrà només en el camp teòric sinó que també es va estendre a la seva participació conjunta en el conflicte de classes de l'època a través de la creació de la primera Associació Internacional de Treballadors.

Engels era fill d'un fabricant de Barmen, Renania (Alemanya) que el va enviar a casa d'un clergue, a Bremen, per tal que aprengués el negoci de l'exportació. La influència del clergue no va ser gaire notable, perquè poc després ja es declarà comunista. Més endavant va anar comissionat pel seu pare a Manchester, on posseïa una fàbrica. Quan en va ser soci, va poder passar quantitats de diners a Marx, contribuint al sosteniment de la seva família.

Les obres més importants d'Engels són: La situació de la classe obrera a Anglaterra (1845), La Sagrada Família (1845) i la Ideologia alemanya (1845-46), escrita en col·laboració amb Marx així com el Manifest Comunista. La seva aportació més important la trobem en les seves dues grans obres: L'origen de la família, la propietat privada i l'estat (1884) i l'Anti-Dühring, escrita el 1878 i que representa l'exposició de la globalitat del marxisme de l'època. Després de la mort de Marx, correspongué a Engels la tasca de divulgació i expansió del marxisme.

El revisionisme: E. Bernstein (1850-1932).

La creació de fortes organitzacions obreres i la consolidació del marxisme com la doctrina del socialisme, donarà lloc en les darreres dècades del segle XIX a l'aparició d'un gran nombre d'obres que, en un intent per simplificar la teoria, assentaran les bases d'una de les desviacions més característiques del pensament postmarxista: el revisionisme. Entre els autors que es dedicaran a revisar les aportacions de Marx destaca principalment E. Bernstein, dirigent del Partit Socialdemòcrata alemany, estretament vinculat a Marx i Engels durant un cert període de la seva vida.

Aquest autor, prenent com a base el marxisme i assenyalant la seva fidelitat a Marx i Engels, sosté un conjunt de posicions teòriques que s'allunyen clarament del marxisme i s'aproximen al socialisme liberal i al reformisme. Així Bernstein en una sèrie d'articles publicat a la revista "Neue Zeit" – òrgan oficial del Partit Socialdemòcrata alemany- a partir del 1896 i en la seva obra Socialisme Teòric i pràctica socialdemòcrata (1894), desenvolupa una crítica sistemàtica dels fonaments econòmics de l'anàlisi marxista del capitalisme. La seva crítica se centrà en la Teoria del valor, l'evolució del capitalisme i el paper de la classe obrera. Segons Bernstein la revolució no té sentit: la classe obrera no ha de preparar-se per la revolució, al contrari ha de participar en la gestió del l'Estat burgès per tal d'anar arrencant reformes que accelerin el ritme d'evolució cap al socialisme.

Karl Kautsky (1854-1938).

Kautsky fou el que desenvolupà les primeres crítiques teòriques marxistes al revisionisme. Aquest autor, a l'igual que Bernstein, fou dirigent del Partit Socialdemòcrata alemany, havia estat un estret col·laborador d'Engels, i durant un temps, el principal continuador del marxisme. La seva aportació més important és sens dubte la seva obra sobre La Qüestió Agrària (1898) en la que explica la introducció de les relacions de producció capitalistes al camp. Kautsky situa la lluita contra el revisionisme de Bernstein en l'explicació de la necessitat de la crisi final del capitalisme, no obstant, al contrari que el marxisme ortodox i sobretot que Lenin, no compra ni exposa la necessitat històrica de la dictadura del proletariat. Per Kautsky el capitalisme evoluciona, sense aturador, cap a la seva destrucció degut a les seves contradiccions internes. Per tant, el proletariat ha d'organitzar-se, i assolir la maduresa necessària, no per derrocar un sistema feble, sinó senzillament per substituir a la burgesia com a classe dirigent en el moment de la crisi final del capitalisme. A nivell polític, aquestes posicions convergien amb les de Bernstein i els reformistes, malgrat que a nivell teòric partissin de posicions ortodoxes. Kautsky tampoc apostava per l'organització revolucionària dels treballadors per tal de derrocar el capitalisme.

Kautsky serà fortament criticat per Lenin, una mostra del dur debat és l'obra de Lenin: La revolució proletària i el renegat Kautsky.

Rosa Luxemburg (1871-1919).

En plena efervescència del reformisme del Partit Socialdemòcrata alemany, va prenent forma una corrent revolucionària que gira entorn dues figures principals: Rosa Luxemburg i Karl Liebknecht. Ambdós desenvolupen una intensa lluita contra el revisionisme i el reformisme, que culmina amb la creació de la Lliga Espartaquista, embrió del futur Partit Comunista Alemany.

Rosa, nascuda el 5 de març de 1871 a Polònia, a banda d'una compromesa dona d'acció i una gran divulgadora del marxisme entre els col·lectius de proletaris, fou una teòrica rellevant del marxisme, la seva obra principal és L'acumulació de Capital (1913). En aquest estudi planteja la necessitat dels mercats exteriors per tal que el capitalisme pugui continuar expandint-se, un cop la demanda interna deixà de ser suficient per assegurar l'expansió continuada. Rosa Luxemburg esdevé una de les teòriques importants de les causes de l'expansió imperialista. Mantingué una forta polèmica amb Lenin, a propòsit de la qüestió nacional, pel centralisme leninista i per moltes altres qüestions, com per exemple l'ús de la violència revolucionària en determinades circumstàncies.

Fou detinguda i assassinada al gener de 1909, juntament amb el seu company Karl Liebknecht.

Cal mencionar que el pensament de Rosa Luxemburg, a l'igual que el de Trotsky, fou fortament perseguit pel comunisme estalinista, així el ple de la III internacional, celebrat el 1925, condemnà oficialment el pensament de Rossa Luxemburg titllant-lo d'heretgia, de desviació plena d'errors. Aquest fet comportà que durant força anys el pensament i la vida de Rosa Luxemburg fossin silenciades i allunyades de la pràctica i estudi de molt nuclis comunistes.

Vladimir Illich Ulianov. Lenin. (1870-1924).

L'aportació de Lenin al marxisme comprèn totes les seves vessants: Filosòfica, política, en aquest camp la teoria de Lenin constitueix el cos fonamental de la teoria revolucionària i engloba la teoria de la construcció del partit, econòmica i també sobre la teoria de l'Estat (esdevé el primer teòric marxista que aborda de manera sistemàtica aquest tema).

Tota la seva obra teòrica es realitzà en estreta vinculació amb la pràctica revolucionària. En els durs anys d'exili i clandestinitat, on va forjant l'estructura i la línia de partit, en els moments àlgids de la revolució (1905-1917), i finalment des del poder com a president del Consell de Comissaris del poble de la victoriosa República Soviètica.

Tota l'obra de Lenin està marcada per la conjuntura política. És una obra totalment involucrada en la lluita política. Totes les seves obres representen crítiques de posicions al seu entendre no revolucionàries. Després de la presa del poder el 1917 per part dels bolxevics i de l'intent d'establir les bases de la construcció del socialisme en la Rússia soviètica, l'obra de Lenin consistí en analitzar els problemes concrets de l'organització i direcció del treball i la producció en el país. Lenin caracteritzà la societat soviètica del moment com una societat en transició cap el socialisme, en la que coexistien diversos models de producció combinats de forma peculiar i en lluita entre sí.

En resum podem dir que pel que fa l'obra econòmica de Lenin, aquesta aborda tots els problemes teòrics i pràctics rellevants pel que fa al debat marxista del moment. Des d'un punt de vista científic, constituïren el cos fonamental del marxisme després de Marx i obriren un aspecte nou a la investigació marxista: l'anàlisi del període de transició cap al socialisme.

Liev Davíдовich Bronstein. Trotsky.(1879-1940).

Estem davant una altra figura del pensament marxista que combina la seva elaboració teòrica amb una agitada vida com a militant revolucionari. Tingué un paper preponderant en els moments fonamentals del procés revolucionari rus. Així participà activament en la revolució del 1905 i, ja com a membre destacat del comitè central de partit bolxevic, prengué part en les tasques insurreccionals de la revolució d'octubre.

Fou comissari de relacions exteriors del primer govern soviètic, anomenat posteriorment comissari de la guerra. Durant el 1918, organitzà l'Exèrcit Roig i contribuí decisivament a la victòria dels soviets davant la intervenció estrangera i la contrarevolució interna. Després de la mort de Lenin (1924) s'endurí la seva lluita amb Stalin. Finalment aquest darrer aconseguí la seva expulsió del país i la seva deportació a Alma Atá (1928), on sistematitzà les seves teories de la revolució permanent. En aquesta obra exposa la seva oposició a la política estalinista de construcció del socialisme en un sol país.

Trotsky considerava que els països endarrerits, degut a la correlació de forces econòmica social i política, el proletariat estava en disposició d'aconseguir victòries revolucionàries, ara bé, degut al propi endarreriment del país i a les pressions internacionals de tipus econòmic, militars i de caràcter psico-social, aquests països mai aconseguirien la construcció d'una societat socialista. Per tal d'assolir aquest fi, depenien del procés de desencadenament d'una revolució mundial. En aquest sentit, la revolució mundial era per Trotsky un procés concret, que ell caracteritzava com una cadena discontinua de revolucions nacionals, cadascuna de les quals alimenta a les altres amb els seus èxits a la vegada que pateix amb els seus fracassos. Així doncs, segons Trotsky, qualsevol canvi revolucionari en un país concret pot comportar canvis en la correlació de forces mundial que acceleri o freni el procés revolucionari.

No obstant, si bé per Trotsky la revolució mundial representa el procés de concatenació de les lluites de classe nacionals, aquesta revolució mundial posseeix una unitat que representa l'altra cara del mercat capitalista. En aquest sentit Trotsky fa una aposta clara per la lluita internacionalista de caràcter proletari i per la futura federació mundial de repúbliques socialistes.

Trotsky finalment, acabà la seva vida a Mèxic on fundà la IV Internacional. Morí assassinat en la seva pròpia casa a mans d'un agent estalinista, el català, Ramon Mercader.

Cal afegir que degut a l'hegemonia que l'estalinisme exercí sobre el conjunt del moviment obrer durant la major part del segle XX, les idees de Trotsky, a l'igual que les de Rosa Luxemburg, foren proscrietes de la majoria de nuclis comunistes, impedit així el coneixement i reflexió al voltant d'un dels teòrics comunistes més destacats de la història.

Antonio Gramsci. (1891-1937).

Amb Gramsci també estem davant d'un altre cas de pensador marxista del que no podem separar la seva obra de la seva activitat revolucionària. En el cas de Gramsci, cal dir que des del 1926 hagué d'escriure des de dintre de la presó ja que fou privat de llibertat pel règim feixista de Mussolini. Dins de la presó escriurà els seus onze Quaderns de la presó que representen, junt amb la resta de la seva obra, una de les aportacions més riques i suggerents al pensament marxista. En resum, podríem dir que l'obra de Gramsci és un intent per traslladar la teoria leninista a l'anàlisi d'una

societat desenvolupada. Així Gramsci emprendre la tasca d'explorar la via cap al socialisme en una societat avançada. És en aquest sentit que Gramsci desenvolupà la seva noció d'hegemonia. Hegemonia segons Gramsci representa la funció per la qual una classe obté el consentiment i el suport de la resta de classes subalternes. És la funció per la qual una classe es col·loca com a avantguarda assumint la direcció de la societat, amb el consentiment de la resta de classes socials. Així una determinada classe social, per tal d'arribar a ser dirigent, ha de convèncer (no imposar) al conjunt de les altres classes socials que ella, com a classe, és la més apta per tal d'assegurar el desenvolupament de la societat. Ha de ser capaç de difondre i convèncer sobre la seva concepció de la vida, dels seus valors, etc. Així doncs l'hegemonia per Gramsci és una estratègia cap a la revolució.

Gramsci com Lenin, es fruit del moment que viu. Així en la obra de Gramsci trobem reflexions al voltant dels grans temes de la seva època: els primers trenta anys del segle XX. El conjunt de l'obra de Gramsci es centra en la discussió al voltant de la crisi de l'Estat liberal, la natura del feixisme i de l'Estat feixista, la novetat que significa l'Estat dels soviets i la seva evolució a l'URSS, l'experiència dels consells obrers, els problemes de l'Estat socialista. Finalment tot allò relacionat amb la moral i cultura proletàries esdevé també un tema central per Gramsci. Considera que, en oposició a la pràctica intel·lectual "desinflada i incolora", la veritable cultura passa per la transformació de la realitat, per "la conquesta d'una consciència superior", gràcies a la qual cadascú comprèn quin és el seu propi valor històric, la seva funció a la vida, els seus drets i les seves obligacions.

Andreu Nin. (1892-1937).

Nascut al Vendrell, Andreu Nin no fou un intel·lectual que milità en el moviment revolucionari, sinó més aviat i per damunt de tot, un revolucionari que per la seva cultura, els seus dots d'escriptor i de pedagog i els seus atributs d'orador ha de ser considerat també un intel·lectual. En els seus anys de joventut participà en l'ala més esquerrana del Partit Socialista. A finals del 1917 i fruit del seu procés de radicalització ingressà a la CNT, organització en la que militarà durant tres o quatre anys. Durant aquest període s'enfrontà a les posicions més àcrates del sindicat en motiu del debat existent sobre la Revolució Russa. Després d'assistir com a convidat al primer congrés de la Internacional Sindical Roja a Moscou, fou detingut a Berlín acusat de participar en els preparatoris de l'assassinat del Consell de ministres Eduardo Dato. Aprofitant les gestions de Moscou, tornar a l'URSS on immediatament és nomenat secretari general adjunt de la Internacional Sindical Roja. A partir d'aquest moment, Nin es converteix al comunisme, arrossegat pel fervor revolucionari que amarava la societat russa. Andreu Nin passa a convertir-se en un important agitador revolucionari de caire internacional alhora que aprofità la seva estada a l'Unió Soviètica per aprendre l'idioma rus i convertir-se en un important coneixedor de la literatura russa, des dels clàssics als autors del moment. També són d'aquests anys els seus estudis sobre el feixisme italià. L'any 1926, després de la mort de Lenin, va haver de prendre partit en les disputes per la successió en el poder soviètic. Nin se situa al costat dels

Trotskistes cosa que li costa l'expulsió del partit comunista rus. Fruit de la difícil situació que el condemnà a la persecució i a l'ostracisme polític, a l'estiu de 1930 decidí abandonar l'URSS, després de nou anys de residir-hi, i tornar a Barcelona. Quan Nin torna a Catalunya estem davant d'una persona que, a banda de la seva gran experiència revolucionària adquirida, és un gran coneixedor de Marx i les teories marxistes així com del conjunt de la producció cultural russa.

Per imposició de Trotsky, Nin es va unir al dèbil grup trotskista en formació, la qual cosa significava condemnar-lo a la impotència, en aquesta línia participà en la creació de l'Oposició Comunista Espanyola i el 1932 exerceix de secretari general de l'Esquerra Comunista d'Espanya. Són anys de duresa econòmica on Nin es dedicà a la traducció dels autors russos al català, en aquest període Nin trencà la seva relació amb Trotsky, a causa de l'extremat dogmatisme d'aquest a l'hora d'analitzar la situació política espanyola. Trotsky, contra l'opinió de Nin, pretenia aplicar, pel cas espanyol, els mateixos esquemes teòrics i pràctics de la revolució russa. A partir d'aquesta ruptura Nin s'acostarà a les posicions de Maurín i el seu Bloc Obrer i Camperol, d'important implantació a Catalunya, del que en sortirà el POUM. El 1935 publicà la seva important obra Els Moviments d'Emancipació Nacional. En aquest estudi defensa per Catalunya el dret a l'autodeterminació que per Nin inclou la possibilitat de separació de l'Estat espanyol.

Andreu Nin fou assassinat per l'estalinisme quan comptava només amb quaranta-cinc anys. Aquí s'acabà la trajectòria del que possiblement ha estat el marxista més rellevant dels Països Catalans. La seva mort l'any 1937, en mans de l'NKVD d'Orlov a Alcalà d'Henares, i per tant l'impossibilitat de continuar els seus estudis, impedí que avui possiblement Andreu Nin fos reconegut com un dels grans pensadors marxistes de la història.